

MENNESKERETTIGHETER OG RASEPOLITIKK I SØR-AFRIKA

av

EDVARD HAMBRO

Verden er i dag skrumpet slik sammen at ikke lenger noe verdensproblem kan la oss uberørt. Norge er medlem av FN, og Sør-Afrika-Sambandet er medlem av samme organisasjon. Vi har også vært med på å stemme for FN's universelle menneskerettighets-erklæring. Derfor har vi — mener vi — en helt legitim interesse i alle spørsmål som kan sies å være forbundet med denne erklæring.

Og så føler vi rent instinktivt at noe foregår i Sør-Afrika som er galt, som er umoralsk og som er uhyggelig. Vi oppfatter det nesten som noe naturstridig at det skal være et sted på jordkloden hvor de herskende forsøker å skru klokken tilbake. Alle steder i verden befris de farvede folkeslag. I alle nye land arbeider man på å skape likestilling mellom rasene, — unntatt i Sør-Afrika. Overalt i Afrika gjøres fremskritt på denne front, — unntatt i Sør-Afrika. Og dette er også ganske merkelig. For den hvite mann i Sør-Afrika har stolte tradisjoner nettopp på dette område.

De to hovedgrupper blant herskerne der nede er engelskmenn og «afrikanere». Engelskmennene har ellers liberale tradisjoner. Deres verdensrike er avviklet på fredelig, nærmest vennskapelig måte. I de land som de har forlatt, har de etterlatt gode minner og er fremdeles populære og velsette. Gjennom hele den engelske historie går det en strøm av frihetsvilje.

«Afrikanerne» er etterkommere av hollendere, av et folk som har kjempet gjennom hundrer av år for å bevare sin frihet og selvstendighet. Hollenderne, og enda mer «afrikanerne», er individualister på sin hals. De gamle boer-republikker skulle ha vist dette til overmål.

Nå, i annen halvdel av det tyvende århundre, ser det ut for oss som bor langt borte, som om etterkommerne av disse to frihetselskende folk har slått seg sammen om å stanse utviklingen, undertrykke andre raser og skape en politistat.

De har skapt den høyeste levestandard utenfor USA. De lever i et rikt og vakkert land, som de selv har bygget opp, og som de er stolte av og glad i.

Men de er ikke lykkelige i dag. Det går en uhyggestemning over landet. Folk lever i angst og mistillit. Selv et flyktig besøk viser at land og folk er ulykkelige.

Dette virker så selvmotsigende at det er vanskelig å få det til å rime. Det må få oss til å stanse opp og spørre om kanskje all opplysning om Sør-Afrika er ren propaganda. Eller er det mulig at de driver en slik rasepolitikk som vi tror? Og hvis de det gjør, kan det ha en forklaring som ikke er tilstrekkelig kjent?

Forklaringen er ikke vanskelig å finne. Og forklaringen skal vi huske når vi søker å fordømme alt det som skjer der nede. Forklaringen er at de hvite føler seg som beleiret. De føler seg som den siste utpost av hvit sivilisasjon i et hav av barbari. De oppfatter seg som den siste skanse av hvit sivilisasjon mot den fremstormende bølge av sort nasjonalisme.

De vet at de er en liten minoritet omgitt av et veldig flertall av sorte mennesker som står på et langt lavere utviklingstrinn. I dag er det mindre enn tre millioner hvite blant en befolkning på over fjorten millioner.

Det er mere enn tre ganger så mange negre som hvite, og den sorte befolkning formerer seg raskere enn den hvite. De føler at de kan ikke gi etter på et eneste punkt. De er overbevist om at hver eneste innrømmelse de gjør, vil være signalet til nye forlangender. Og til slutt vil de sorte regjere over dem. De vil bli en undertrykket minoritet i det land de selv har bygget opp. Og de mener at de kom dit før de sorte, og har større krav på å bli der enn de sorte som ikke har bygget noe opp, men har snyltet på de hvite. Og de hevder også at de har ikke noe annet land å vende tilbake til. De er sørafrikanere og ville

være utlendinger i alle andre land. Den hvite sørafrikaner føler seg heller ikke sikker på at de sorte i andre deler av Afrika vil være istand til å regjere seg selv. De tror snarere at de vil synke ned i kaos og barbari når de ikke har den hvite manns hjelp.

Dette er bakgrunnen. Og på denne bakgrunn må vi dømme det som skjer.

Det meste av det som skjer, er kjent nok. Det skulle være tilstrekkelig å minne om det. Alle som har reist der nede, vil vende hjem med et erindringsbilde om rasefordommer som kan sammenlignes med de verste overdrivelser fra Sørstatene i en annen stor republikk, hvor man nu arbeider aktivt og energisk på å bli kvitt all diskriminering.

De sorte kan ikke reise på samme trikker og busser. De kan ikke sitte i samme jernbanekupeer eller spise i samme restauranter. De kan ikke gå på samme skoler, besøke samme universiteter eller høre Guds ord i de samme kirker. De kan ikke være medlemmer av samme fagforening — eller tjene samme lønn som sine hvite kamerater.

Hele livet i Sør-Afrika er ordnet på bakgrunn av kaste og farve. Man er fra fødselen og til døden enten hvit, asiatisk, farvet eller sort. Og det er ingen adgang til å gå fra en kategori til en annen. Inngifte mellom folk av forskjellig rase er forbudt og straffes med lovens fulle strenghet.

Det er imidlertid ikke tilstrekkelig at rasene holdes adskilt, og at det er umulig å vandre fra den ene til den annen. De holdes seksuelt adskilt, og skal også holdes sosialt adskilt. Det er ennu ikke forbudt å omgås folk av annen rase, men det er forbudt å selge alkoholholdige drikker til de sorte, og selv private sammenkomster i private hjem sees på med mistillit av det allestedsnærværende politi. Det hender at politiet er parkert utenfor hjemmet og noterer ned navnene på dem som er til stede eller i alle fall numrene på bilene, slik at man kan ha en oversikt over de folk som er formastelige nok til å omgås mennesker av annen rase. Og dette kan i seg selv være meget alvorlig, fordi politiet og administrasjonen har så stor makt

at de kan gjøre livet nokså umulig for folk, selv om de ikke straffes.

De økonomiske forhold er også slik at de hjelper til å holde de sorte nede lengst mulig.

Arbeidsstokken rekrutteres til gruver og fabrikker ved at sorte tas fra sine reservater på kontrakter som kan vare fra et halvt til to år. De reiser uten koner og barn. De behandles ofte meget godt, og har sikkert bedre mat og stell enn de ville hatt hjemme. De ønsker selv å gjøre dette, og trenger denne ekstra inntekt ved siden av det magre utbytte de har hjemme.

Men de bor ikke med sine familier. De bor i forskjellige slags brakker, som det ofte ikke er noe å si på. Men familielivet ødelegges. Uekte barn fødes både i reservatene og i byene.

Dertil kommer at systemet er særdeles uøkonomisk på to måter. Det fratår landbruket i reservatene nødvendig arbeidskraft, og det hindrer arbeiderne i å arbeide lenge nok i bedriftene til å lære sin jobb skikkelig.

Dessuten finnes det masser av arbeidere som ikke bor i slike leirer fordi de ikke tilhører de store bedrifter som bruker dem og har dette system. De må altså bo rundt om i byene. Og dette er som regel forbudt. Det er bare visse bestemte bydeler hvor de sorte og farvede har lov til å bo. Som regel er disse altfor små og overbefolkede til å kunne ha plass for dem alle, og da må de bo ulovlig. Dels gjør de dette ved å ta inn til leie hos folk som leier ut ulovlig mot ågerpriser, og dels ved å bygge sine egne små hytter på grunn som de ikke eier.

En av de viktigste lover som i dag benyttes i de makthavendes kamp for sin apartheids-politikk, er loven mot kommunismen. Denne loven av 1950 gir en meget vid definisjon av «kommunist». En kommunist er enhver «som erklærer å være kommunist, eller som etter å være gitt rimelig adgang til å gi de erklæringer som han mener er nødvendige, av generalguvernøren erklæres å være kommunist, fordi han anbefaler, tilrår, forsvaret eller oppmuntrer, eller noen gang etter at denne loven er trådt i kraft, har anbefalt, tilrådd, forsvart eller oppmuntret til å oppnå noen av kommunismens mål ved noen

handling eller unnlatelse som sikter mot å oppnå et slikt mål».

Dette er jo særdeles vidt for så vidt som mange av liberale menneskers mål kan karakteriseres som kommunismens mål også. Likhet for alle raser er således et kommunistisk mål. Enn videre kan regjeringen ved å klassifisere en person som kommunist gjøre ham til gjenstand for en rekke administrative forføyninger, som i vesentlig grad svekker hans ervervsevne, innskrenker hans frihet og gjør inngrep i hans liv. Og ministeren kan gjøre dette uten å gi vedkommende adgang til å forsvare seg og uten engang å fortelle hva han grunner sin beslutning på, hvis ministeren mener at dette kan være farlig for statens sikkerhet. På samme måte kan han forby trykningen av og spredningen av trykksaker som han mener tjener samme sak.

Denne slags forbud er forsterket med særdeles skarpe straffereettslige bud. De nye straffebestemmelser av 1953 gir adgang både til fengselsstraff, mulkt og piskeslag for enhver person som «bruker språk eller foretar en handling som er egnet til å få noen person eller personer til å forgå seg ved å protestere mot noen lov eller ved deltagelse i en kampanje for å oppheve eller endre en lov».

Denne lov er særlig vendt mot ulydighetskampanjer og mot enhver handling som kan skape fiendskap mellom rasene. Men den tar naturligvis ikke hensyn til at det er regjeringens egne lover som er mest egnet til å skape dette fiendskap som man mener å forhindre.

I samsvar med dette er det også rik adgang til å forby møter. Og ikke bare kan slike møter forbyes, men politiet pleier som regel møte fram ved alle offentlige og en rekke private møter, når det er andre til stede enn rent hvite mennesker. Dette er også et av de meget betenkelige fenomener i Unionen. Politiets makt vokser stadig, selv om vel de fleste vil hevde at landet ikke ennå er blitt en ren politistat. Enn videre må politiet ved enhver anledning holde fast ved den hvite manns rett, og ikke la noen annen rase få fornemmelsen av at de selv kan ha

rett i en konflikt med en hvit mann. Der kreves ganske stort moralsk mot og kjennskap til lovene for å sette seg opp mot politiet. Man kan ikke vente dette — i alle fall ikke fra de mindre utdannede folk av de andre raser.

Retten til husundersøkelse og pågripning er også sterkt utvidet i de senere år.

En av de mest virkningsfulle handlinger myndighetene kan gå til når de har «nevnt» en mann som kommunist, er å forby ham adgang til bestemte områder eller å forvise ham til andre områder.

Men den omstendighet at en mann kan forvises fra et område til et annet område, er rent bagatellmessig sammenlignet med den omstendighet at de sorte helt kan forbyes adgang til hele distrikter uten spesiell tillatelse.

Og dette er meget mere alvorlig for dem, fordi de for en stor del har fast bopel langt borte fra arbeidsstedet. De bor i sitt reservat, men arbeider i byene.

Noe som gjør sakene enda meget vanskeligere for de farvede raser, er den plikt de har til alltid å ha sine dokumenter på seg. De kan stanses når som helst av en hvilken som helst politimann og bli bedt om å vise fram sine papirer. Hvis disse ikke er i orden, kan de arresteres og sendes bort fra den by hvor de mener at de har lov til å være og hvor de tjener til livets opphold.

Likevel er det ganske klart at hele Unionens økonomiske liv er avhengig av den sorte arbeidskraft.

En del av apartheids-politikken går ut på å avsondre folk av forskjellige rase i forskjellige byer og avsondrede bydeler. Hittil har dette vesentlig betydd at de innfødte er blitt fratatt distrikter hvor de har bodd i mange år. Dette går forøvrig ikke bare utover de sorte og farvede, men også over asiatene, som på den måten ofte har mistet alt de hadde og enhver mulighet til å fortsette sin bedrift som handlende.

I de senere år har man også i stigende utstrekning innført apartheids-politikken i undervisningsvesenet.

Den store loven om dette, the Bantu Education Act av 1953

har sikkert gjort meget praktisk riktig for å utvikle skolene. Men loven har vakt en storm av harme, fordi den helt skiller sort og hvit undervisning og legger den sorte undervisning under departementet for innfødte saker og ikke lenger i undervisningsdepartementet.

Det er klart at denne lov, som i en vesentlig grad monopoliserer undervisningen i statens hånd, betyr mere og mere kontroll og tvang overfor alle de mennesker som har barn i skolepliktig alder, men særlig selvfølgelig overfor de sorte, som skal utdannes bare til å ta den plass i samfunnet som de hvite mener de bør ha. Derfor er det gjort meget for å utvikle egne sorte skoler, som skal oppdra de sorte til et liv bygget på de stamme-tradisjoner som tidligere preget deres liv, men som de fleste er kommet bort fra, og som de vil komme mere og mere bort fra, hvis de skal utføre det arbeid i gruver og fabrikker som er en nødvendighet for landets økonomiske vekst. I løpet av de siste år er det også vedtatt lover som hindrer de sorte fra å delta på like fot i universitets-undervisningen. Egne sorte universiteter skal opprettes, som selvsagt vil være av en lavere kvalitet enn de hvite universiteter. Lærerkrefter og studenter har protestert mot dette, men deres protester har ikke ført fram.

Det er heller ikke mulig for de sorte å studere i utlandet. Selv om de får stipendier, blir de nemlig nektet pass ut fra den oppfatning at det bare skaper sorg, skuffelse og bitterhet å oppdra folk til et liv som er lukket for dem i hjemlandet.

Ikke bare skal de skilles i skoler og universiteter, men også i kirken. Stadig flere bestemmelser er blitt vedtatt for å innskrenke adgangen til å delta i felles gudstjenester.

De engelsk-talende kirkesamfunn og den katolske kirke protesterer mot apartheids-politikken, mens de afrikansk-talende kirker (boerkirkene) stort sett avfinner seg med den.

Enhver art av sosiale forbindelser blir også motarbeidet av myndighetene og sees på med stor mistillit. Dette betyr igjen at motstanden mot den stigende apartheid blir vanskeligere og vanskeligere. Det blir vanskelig å få skikkelig stilling, oppnå forfremmelse eller få de nødvendige tillatelser hvis man er mis-

tenkt for å være negervennlig. Og det er regjeringen som avgjør om en person skal få pass for å kunne reise til utlandet.

Det er klart at alt dette viser at den stadig større tvang man utøver overfor de innfødte, har den bivirkning at det blir mindre og mindre frihet for de hvite også. Dette er jo en nødvendig følge av hele politikken og dens grunnlag. Når apartheidpolitikken forsvares med den begrunnelse at den er nødvendig for at den hvite rase skal overleve, må det være forræderi mot rase og folk å motarbeide denne politikk.

Vi mener oss kallet til å studere dette spørsmål, og vi tror at FN har rett til å beskjeftige seg med problemene.

Sørafrikanerne hevder at det er ulovlig på grunn av artikkel 2 syvende ledd i Pakten som sier:

«Intet i denne Pakt berettiger de Forente Nasjoner til å blande seg inn i forhold som hovedsakelig ligger innenfor noen stats egen jurisdiksjon eller innebærer at noe medlem må underkaste seg slik bileggelse etter denne Pakt, men dette prinsipp skal ikke hindre anvendelsen av tvangsforanstaltninger etter kapittel VII.»

Det er imidlertid helt mulig å tolke denne bestemmelse på en slik måte at den ikke hindrer FN i å beskjeftige seg med disse spørsmål. For det første har FN alltid følt seg berettiget til å drøfte enhver sak, selv om den ikke vedtar beslutninger. For det annet hevdes det at en drøftelse og selv vedtagelsen av henstillinger ikke betyr intervensjon. Og den engelske tekst sier «intervensjon» som er et sterkere og mere teknisk uttrykk enn det norske innblanding.

Også andre bestemmelser i Pakten viser at drøftelsen av disse spørsmål er tillatelig. Artikkel 10 fastslår at «Generalforsamlingen kan drøfte ethvert spørsmål eller anliggende som ligger innenfor denne Pakts område eller som berører de oppgaver og det myndighetsområde som er trukket opp for de organer som er nevnt i Pakten.»

Og de spørsmål som er behandlet i denne forbindelse, rase-spørsmålene i et medlemsland, ligger innenfor Paktens ramme.

Menneskerettighetene er uttrykkelig nevnt som et formål og prinsipp allerede i Forordet, hvor det står at de Forente Nasjoners folk er fast bestemt på «atter å bekrefte troen på grunnleggende menneskerettigheter, på det enkelte menneskes verdighet og betydning».

De som ikke mener at Forordet har betydning på samme måte som de enkelte paragrafer, kan henvises til artikkel 1 paragraf 3 som bestemmer at et av Organisasjonens formål er: «å oppnå mellomfolkelig samarbeid for å løse mellomfolkelige problemer av økonomisk, sosial, kulturell eller humanitær art, og for å fremme og oppmuntre respekt for menneskerettigheter og grunnleggende friheter for alle uten hensyn til rase, kjønn, språk eller religion».

Denne oppgave er ansett for så viktig at den også er gjentatt i artikkel 13 som fastlegger Hovedforsamlingens oppgaver, og i artikkel 55 om det økonomiske og sosiale samarbeid.

Det nytter ikke å avfeie disse bestemmelser med å si at de bare er ment som abstrakte rettesnorer, og at de ikke inneholder juridisk bindende normer. Det er likevel klart at den rasepolitikk som drives av Unionen, står i klar strid med Organisasjonens prinsipper. Den står også i strid med den erklæring om de grunnleggende menneskerettigheter som ble vedtatt på Hovedforsamlingen under sesjonen i Paris i 1948.

Det fastslås som et prinsipp allerede i første artikkel at «alle mennesker er født frie og med samme menneskeverd» og at de (2) «har krav på alle de rettigheter og friheter som denne erklæring gjelder, uten forskjell av noen art på grunn av rase, farve, kjønn, språk, religion, politisk eller annen oppfatning».

Artikkel 7 sier at alle er like for loven, mens artikkel 13 sier at «enhver har rett til å bevege seg fritt og til å velge oppholdssted innenfor hver stats grenser». Artikkel 17 fastsetter retten til å ha eiendom, mens artikkel 19 fastslår retten til menings- og ytringsfrihet. Artikkel 20 fastslår møtefriheten, og den følgende artikkel stadfester retten til å delta i landets styre.

Det er også andre rettigheter som kunne nevnes, men dette må være tilstrekkelig.

Nå kan det riktignok hevdes at selv denne erklæring ikke er et juridisk bindende dokument, fordi den bare representerer en aspirasjon. Jeg vil imidlertid da nevne at Pakten også har en annen bestemmelse, som kan gi Organisasjonen myndighet til å drøfte denne saken. Det er artikkel 14, som lyder: «Med de begrensninger som følger av Artikkel 12, kan Hovedforsamlingen fremkomme med anbefalinger angående den fredelige ordning av ethvert forhold uansett dets opprinnelse, som den anser for å være av en slik art at det kan skade almenvellet eller det vennskapelige forhold mellom nasjoner, innbefattet forhold som stammer fra en krenking av de bestemmelser i Pakten som fastsetter de Forente Nasjoners formål og prinsipper.»

Jeg tror altså at det er helt korrekt at Generalforsamlingen befatter seg med rasepolitikken i Sør-Afrika.

Det bør tilføyes at likhetsprinsippet betyr likhet i ånd og sannhet og ikke likhet bare på papiret. Selv om enkelte lover teoretisk rammer både hvite og sorte, er de likevel diskriminerende hvis de i virkeligheten tar sikte på å ramme de sorte.

Og jeg tror også at det er naturlig for de av oss som er interessert i juridiske forhold, å studere saken, fordi den viser hvordan lovgivningsmakten og politimakten på helt lovlig måte kan brukes til å undergrave de demokratiske prinsipper innenfor og under dekke av loven. Jeg tror også at saken er av interesse for oss alle, fordi tap av friheter har lett for å spre seg fra land til land.

Forskjellen mellom vår oppfatning og den hvite sørafrikaners oppfatning belyses klart ved å sammenligne dr. Malans prinsipper med den universelle menneskerettighets-erklæring. Dr. Malan uttalte som statsminister:

«Den hvite sørafrikaners dypt rotfestede farvebevissthet, som ingen utenforstående kan fatte, grunner seg på den fundamentale forskjell mellom de to grupper, hvit og sort. Den forskjellige farve er bare det fysiske tegn på forskjellen mellom to uforenlige livsformer, mellom barbari og sivilisasjon, mellom

hedenskap og kristendom, og til slutt mellom en overveldende tallmessig overlegenhet på den ene side og et ubetydelig mindretall på den annen. Slik var det i den første begynnelse, og slik er det i hovedsaken den dag i dag. De rasemessige forskjelligheter er like store i dag som de var for 300 år siden. Det kan da ikke forundre noen at selvbeskyttelses-instinktet er så sterkt hos den hvite sørafrikaner. Han har bevart det gjennom alle disse år, og vil ikke oppgi det nå.»

Det er dypt tragisk at en betydelig leder av et intelligent folk innrømmer dette etter å ha styrt over en annen rase i 300 år.

Fremdeles er altså negeren barbarisk etter tre hundre års samliv med hvite sørafrikanere. Fremdeles må han holdes nede i kristendommens og sivilisasjonens navn.

Mot denne står menneskerettighets-erklæringen:

«Anerkjennelsen av naturlig verd og like og umistelige rettigheter for alle medlemmer av den menneskelige familie er grunnlaget for frihet, rettferd og fred i verden.»

«Ringeakt og forakt for menneskerettighetene har ført til barbariske handlinger som har rystet menneskehetens samvittighet.»

«Fremveksten av en verden hvor menneskene skal ha talefrihet og trosfrihet og frihet fra frykt og nød, er blitt utropt som det høyeste mål for den alminnelige mann.»